

Nami Kanekori elkarrizketa*

(Bertsio laburtua)

ELIZABETE MANTEROLA AGIRREZABALAGA

Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)

Musscheren japonierarako itzulpenari esker, 2015eko Japoniako Itzulpen Onenaren saria eskuratu zuen Nami Kanekok, 2016ko apirilean. Irakurleen bozken bitartez eta epaimahaiak gomendaturiko liburuen bidez, hamabost hautagaiko zerrenda bat osatu zen, lehenik; handik, bost finalista hautatu ziren, eta bi irabazle: batetik, Kirmen Uriberen *Mussche*, Nami Kanekok euskaratik itzulia eta Hakisuishia argitaletxeak argitaratua; bestetik, Patrick Chamoiseau idazle martinikarraren *Solibo magnifique* liburua, Ryoko Sekiguchik eta Patrick Honnorék japonierara itzulia.

ELIZABETE MANTEROLA: Lehenik eta behin, zorionak, Nami. Poztekoa da euskal irakurleontzat saria zuk irabazi duzula jakitea.

NAMI KANEKO: Eskerrik asko. Egia esan, ez nuen horrelakorik espero, eta, gainera, ez dakit zenbateko garrantzia izango lukeen hain urrun ikusten duzuen munduko zati honetan gertatutakoak. Baina, niretzat, bai, poztekoa izan da egindako lana baloratu izana eta euskal liburu batek halako ikusgarritasun bat lortu izana japonierara itzulirik, ez baita horrelakorik maiz gertatzen beste hizkuntza askotan.

Aitortzeko, esan beharra daukat, hasieran, *Mussche* sariaren irabazle hautatu

zutenean, zalantza handia etorri zitzaidala burura: akaso, hizkuntza ustez *berezi*, *bitxi* eta *ezezagun* batetik egindako itzulpen bat zelako? Baina sari banaketaren egunean desegin zitzaidan zalantza hori, epaimahaiakoeekin hitz egin nuenean. Zinez itzulpen ona iruditu zitzaien, eta jatorrizko lana ere interesgarria, beste hautagai askoren artean. Eta ez zuten japonieraz bakarrik irakurrita baloratu: jatorrizko hizkuntza ezagutzen duen bati iritzia eskatu zioten, finalista gertatu ziren beste lan guztiekin egin zuten legez (eta hori posible da Japonian badaudelako euskaldun batzuk baino gehiago, beste hizkuntza txiki eta gutxitu askotan adituak ere

* Elkarrizketa honen bertsio osoa www.eizie.eus webgunean argitaratu da.

badauden bezala). Beraz, sari fidagarria dela esango nuke.

ELI: Emaguzu Japoniako literatur sistema-
ren berri, mesedez. Zer jasotzen da beste li-
teraturetatik? Irekitasunik ba al du Japonia-
ko literaturak erdaretako lanak jasotzeko?
Eta hizkuntza gutxituetakoak jasotzeko?

NAMI: Hasteko, zure azken galderari eran-
tzunez, esango nuke baietz. Aipatutako
sariak erakutsi diguna horixe izan da, hain
zuzen ere: beste literaturak jasotzeko irekita-
suna, batez ere hizkuntza txiki eta gutxitue-
takoak. Aurreko (eta lehenengo, aurtengoa
bigarren edizioa izanik) edizioan, txekie-
razko lan batek eta koreerazko beste batek
irabazi zuten. Eta, oraingoan, euskarazko
nobela batek eta kreolerak presentzia na-
barmena duen frantsesez idatziriko lan ba-
tek. Sariaren inguruan agertutako artikulua
guztietan irakurri dut *hizkuntza gutxituen
garaipena* izan dela aurtengoa, eta hori oso
deigarria egin zait, Japoniako itzulpengin-
tzan ingelesak duen zentraltasuna kontuan
hartuta.

Hemen, beste leku askotan bezala, inge-
leseko literaturaren zentraltasuna ia eraba-
teko bihurtu da azken hamarkadetan, fran-
tsesa, alemana, errusiera eta halako literatur
hizkuntza nagusiak atzean utzita, batzuei
gehiegizkoa iruditzeraino. Eta, orain, behar-
bada jendeak aniztasun gehiago nahi du
itzulitako liburuak aukeratzeko orduan, eta
konturatzen hasi da hainbat ahalegin egi-
ten ari direla hizkuntza eta kultura ez hain
ezagunetatik literatur lanak ekartzeko. Uste
dut horixe izan dela saria sortu izanaren
arazoi-tako bat, baita sariak irakurleengan
izandako harrera beroaren arrazoia ere.

Bestalde, aipatu beharko nuke literatura
itzuliaren irakurleen kopurua 3.000 inguru-
koa dela Japonian. Oso gutxi, 120 milioiko
biztanlegoa duen herrialdea izanik, baina
hor dago hemengo literatur itzulpenaren
jasotzaileen muina, eta irakurle amorratuak
dira. Beraz, itzulitako lan bat 3.000 aletik
gora saltzen denean, esan genezake nahiko
harrera ona izan duela. Adibidez, Kirmen
Uriberen lehenengo nobelak, *Bilbao-New
York-Bilbao*-k, ia 2.500 aleko salmenta izan
du orain arte; eta, *Mussche*-ren kasuan, 2.300
ale saldu ziren saria irabazi baino lehen, eta,
gero, beste 1.200. Beraz, esango nuke nahi-
ko salmenta ona izan dutela bi-biek.

Euskal literaturarako hurbilpena

ELI: Has gaitezen hasieratik, zero urratsetik.
Urteak daramatzazu euskara ikasten. Zerk
bultzatu zintuen horretara? Zein izan da
zure ikasketa prozesua?

NAMI: Hitz gutxitan esateko, Atxagak bul-
tzatu ninduen euskara ikastera. Hobeto
esanda, haren *Obabakoak* liburuak. Japo-
nierara itzulita irakurri nuen lehenengo al-
diz, itzulpena atera berri zenean, 2004an,
unibertsitateko lehenengo ikasturtearen
amaieran nengoela. Liburu hori hartu nuen,
alde batetik, japonierara itzulitako zernahi
irakurtzen nuelako; eta, bestetik, Hispaniar
Ikasketen ikasle izanik, banuelako euskara-
ren berri, eskola batean edo bestean jasota.
Atxagaren liburuak erabat liluratuta utzi
ninduen: behin eta berriz irakurri nuen, eta
ez ninduen aspertu. Aitzitik, sentitu nuen
hor bazegoela zerbait, zerbait oso garrantzi-
tsua izan zitekeena niretzat.

Uste dut beste edozein idazlerena izan zitekeela liburu hori, baina, kasualitatez, Atxagarena zen, jatorriz euskaraz idatzia, eta gaztelaniatik japonierara itzulia. Galdetu nion neure buruari zer esan nahi ote zuen horrek, eta bolada luze batean pentsatzen jarraitu nuen liburuaz, ahaztu ezinik. Hurrengo ikasturtean erabaki nuen beste unibertsitate batean ematen zen euskara eskola batera joatea —Hiromi Yoshida zen irakaslea, eta, garai hartan, haren eskola hori zen Japonian euskara ikasteko aukera bakarra—, eta han entzun nion irakasleari *Obabakoak*-en jatorrizkoaren eta gaztelaniazko bertsioaren artean bazegoela alde handia. Informazio horrek bereziki piztu zidan jakin-mina. Bixia da hau guztia: *Obabakoak* japonierara itzulita ez balego, ez nuke euskal literaturaren berririk izango; baina, justu, momentu horretan itzuli zen, eta itzulpen hori zeharkakoa izateagatik sortu zidan euskarazko jatorrizko testua ezagutzeko gogoia.

Horrela hasi nintzen euskara ikasten, *Obabakoak* jatorriz idatzi zen hizkuntzan bertan irakurri nahian. Orain ere gogoan daukat Donostian izan nuen irakasle bati hori adierazi nionekoa, aho zabalik geratu baitzen... Esan bezala, Japonian hasi nintzen ikasten, baina oso oinarrizko ikastaro bat zen. Orduan aurkitu nuen USAC-ek Donostian antolatzen zuen programa bat, eta hara abiatu nintzen, 20 urterekin. Programa hori gaztelania ikastekoa zen funtsean, baina bazegoen euskara ikasteko aukera ere, ikastaro trinko batean. Han, urtebete eman nuen: lehen lauhilekoan, gramatika landu nuen, beste ikasle batzuekin batera; bigarren, eskola partikular bilakatu zen eskola hura, eta, mintzamina ez ezik, idazmena eta

irakurmena ere landu ahal izan nituen; eta euskaltegi batean ere ibili nintzen.

Urtebete igaro ostean, dagoeneko baneukan euskaraz (ahoz eta idatziz) nolabait neure burua azaltzeko eta elkarrizketa errazak izateko maila, baina hori ez zen bate-re nahikoa literatura irakurtzeko, batez ere hiztegia falta zitzaidalako. Beraz, Japoniara itzuli nintzenean, neure kabuz jarraitu nuen ikasten, gehienbat Atxaga irakurtzen, gaztelaniazko bertsioarekin konparatuz. Urteak behar izan nituen literatur lanak euskaraz zuzenean irakurtzeko gai izateko eta, aldi berean, euskal literaturaren historia eta beste autoreak ezagutzeko. Tarte horretan, pixkanaka, gaztelaniatik euskarara pasatu nintzen, bai irakurketan, hizketan eta idazketan, eta bai itzulpenean. Hizkuntza aldaketa horretan, uste dut erabakigarria izan zela Kirmen Uriberen *Bilbao-New York-Bilbao* euskaratik japonierara itzuli izana. 2012an izan zen hori, eta doktorego ikasketetan hasi berria nintzen Japonian.

Geroxeago, alde batetik Atxagari buruzko doktorego tesia prestatzeko eta bestetik euskal literaturaren itzulpenetan jarraitzeko, ahozko euskara eta euskal literaturaren corpus zabalagoa gertutik ezagutzeko beharra sentitu nuen, eta erabaki nuen Euskal Herrira bueltatzea. Horrela, 2013-2014 ikasturtea han igaro nuen; gradu osteko mintegi batzuetan parte hartu nuen EHUko Letren Fakultatean, eta euskaltegi batera joan nintzen, berriz. Berriro ere, Donostian bizi izan nintzen, baina ia euskara hutsez (aurreko egonaldian, euskara eskolatik at gaztelaniaz bizi nintzen eta). Orduan konturatu nintzen hor bazegoela lehen ia ikusi ere egiten ez nuen beste mundu bat, hau da, euskaldu-

na. Hortxe bertan, espazio berean, erdal-dunentzat ia ikusezin, baina kulturalki oso dinamikoa zena: behin konturatuz gero, ematen zuen beti zerbait gertatzen zela han-hemenka: liburu aurkezpenak, hitzaldiak, kontzertuak, jaialdiak...

ELI: Ikusten dugu urteak daramatzazula euskara ikasten, bai Japonian, bai Euskal Herrian. Eta nabarmena da euskara ikastearekin batera euskal kultura gertutik ezagutu duzula denbora horretan guztian, eta esango nuke, gainera, doktorego ikasketak direla eta, euskal literaturaren ezagutza sakona duzula.

NAMI: Sakona, ez dakit, oraindik irakurtzeko asko daukat eta, oraindik irakurtzeke ditudan liburu eta autore ugari... Baina ziur nago euskara ikastea ezinbestekoa izan dela euskal literatura eta kultura orokorra ezagutzeko.

ELI: Zuk gaztelania ikasi zenuen unibertsitatean, eta horrek ireki zizkizun euskararako ateak. Normalean, euskara ikasten duzuen atzerriko itzultzaileok bide horretatik heldu ohi zarete euskal literaturara. Zenbateraino baldintzatzen du gaztelaniaren ezagutza sakon horrek?

NAMI: Iruditzen zait gaztelaniaren ezagutzak hiru momentutan baldintzatuko duela: itzulgaia hautatzeko orduan, itzulpen prozesuan eta itzulitako lana aurkeztean. Esan bezala, azken urteotan, gaztelaniatik euskarara pasatu naiz, eta tarte horretan ikusi ahal izan dut nola eragiten duen hizkuntza horiekiko harremanak itzultzailearen jarreraren eta itzulpenaren berean.

Itzulgaia hautatzean, itzultzailea beti saiatzen bada ere bere kabuz itzulgaiak bilatzen liburu mordo bat irakurriz, beste informazio iturri batzuk ere hartzen ditu kontuan. Euskararen ezagutza sakona izanez gero, euskaraz zuzenean irakurririko ditu liburuak, eta euskal prentsatik eta kritikatik jasoko du informazioa, edo lagunen bitartez: zer liburu atera den, zer-nolako harrera izan duen, zer sari jaso duen Euskal Herrian, zer liburuk izan duen arrakasta Durangoko Azokan, eta abar. Baina, horretara ohituta ez dagoenean, edo beraren euskarazko irakurmena mugatuta dagoenean eta batez ere dagoeneko gaztelaniatik itzultzen ibilbide bat baldin badu, informazio guztia gaztelaniaren bitartez iritsiko zaio, askotariko bideetatik (Espainiako prentsa, aldizkariak, blogak, SNSak, argialetxeak, literatur agentziak...), eta euskal liburuek gaztelaniar izandako kritikak eta harrerak baldintzatuko dute itzultzailearen hautaketa. Eta hori normala da, gaztelaniar literatur informazioaren zirkuitu horretan jada sartuta egonda. Hortik pixka bat urruntzeko eta euskal literaturak gaztelaniara itzulia izan baino lehen jatorrizko kulturen beste bizitza bat baduela jabetzeko, iruditzen zait itzultzaileak gaitasun orekatu bat lortu beharko duela bi hizkuntzetan (gauza bera esango nuke itzulpen prozesuan eta itzulitako liburuen aurkezpenaren ere). Baina oreka hori, jakina, ez da berehala lortzen. Euskara ikasteaz gain, bere kabuz irakurriz, itzuliz eta euskarazko erreferentziak zabalduz lortu beharreko zerbait izango da.

Nire kasua azalduko dut, adierazgarria izango delakoan. Nik euskaratik egin nuen lehenengo itzulpena Kirmen Uriberen

Bilbao-New York Bilbao-rena izan zen. Hain zuzen ere, Espainiako Sari Nazionalaren albistea ikusi eta gero irakurri nuen Uriberen nobela hori lehenengo aldiz, eta gaztelaniaz, gainera. Alde batetik, orain badira euskarazko liburuak kanpotik erraz eskuratzeko modu batzuk (Amazon.es, liburu elektronikoa...), baina, orduan, 2009an, askoz errazagoa, azkarragoa eta gainera merkeagoa zen gaztelaniazko edizioa erostea euskarazkoa baino. Eta, bestetik, dagoeneko euskara hutsez irakurtzeko gai izanda ere, gaztelaniaz askoz errazago eta azkarrago irakurtzen nuen, eta uste dut oraindik nire informazio iturrien artean gaztelaniazkoak gailentzen direla.

Hasieran, ez nuen nobela itzultzeko asmoagatik irakurri. Baina, euskara ikasteko erabakian Atxagaren *Obabakoak*-ekin gertatu bezala, kasualitate batzuek bultzatu ninduten liburu hori itzultzera. Eta, argitaletxeak *BNB* itzultzeko eskatu zidanean, neure buruari galdetu nion: baina zer hizkuntzatatik itzuliko dut, gaztelaniatik ala euskaratik? Niretzat, argi zegoen euskaratik itzultzea zela desiragarriena, baina artean ez nengoen erabat ziur nire euskararen mailaz; eta, gainera, banekien gaztelaniatik itzultzea ere zilegi zela, ez Sari Nazionalaren irabazlea zelako, baizik eta jatorrizkoaren eta gaztelaniazko bertsoaren artean nahiko alde nabarmena zegoelako (gaztelaniazkoa ez da autoitzulpena, baina idazleak berak errebisatua da, eta zati asko moldatuta daude). Buelta batzuk eman eta gero, azkenean, euskaratik itzultzea erabaki nuen; hori bai, gaztelaniazkoa ere kontuan hartuta. Alde batetik, ez zen nobela luze-luzea, eta, idazkera ere oso soila zenez, iruditu zitzaidan ariketa ona izango

zela niretzat euskaratik itzultzea. Bestetik, gaztelaniara egindako itzulpena lagungarri izan zitekeen: bertasio zaindua iruditu zitzaidan, eta konponbide asko eskaintzen zuen beste hizkuntza batean jartzeko.

Beraz, horrela ekin nion Uriberen nobela itzultzeari, jatorrizkoa eta gaztelaniazko bertasioa aldi berean aurrean nituela. Baina, gero, beste arazo batzuk azaldu zitzaizkidan: gaztelaniazko bertasioan, nobelaren bigarren erdia oso aldatuta zegoen, eta ez nekien bi hizkuntzetako zein hartu iturburu gisa. Orduan, Uribek liburuaren bigarren erdiaren beste bertasio bat bidali zidan: euskarazkoa, baina gaztelaniaz egindako zuzenketak eta aldaketak kontuan hartzen zituen. «Vulgata» deitzen zion, eta esan zidan Elizabeth Macklin ingeleserako itzultzailearentzat egindako bertasio berezia zela, euskaratik itzuli nahi baitzuen itzultzaile estatubatuarra.

Horrela, hirugarren bertasio bat agertu zitzaidan, eta, nobelaren erditik aurrera, bertasio hori iturburu testu gisa harturik hasi nintzen itzultzen. Baina, ongi irakurrita, konturatu nintzen bertasio hori ere, gaztelaniazkoarekin alderatuta, ez zela berdindina, beste aldaketa batzuk ere bai baitzuten! Orduan, zer egin nuen nik? Bada, hiru bertasioak ongi aztertu, eta iruditu zitzaidan bazirela jatorrizkoan esaldi gogoangarri batzuk, eta beste batzuk hobeak zirela gaztelaniazkoan, beste batzuk Vulgatan... Azkenean, horiek guztiak kontuan hartuta berrosatu nuen hainbat pasarte. Batzuek esango dute itzultzaileak ez duela horrelakorik egin behar, jatorrizko testua ukiezina dela edo horrelako zerbait. Baina, nik uste, Borgesek ere bazioen bezala, ez dagoela «tes-

tu definitibo»rik, bertsoak baizik, eta, bertsoien artean, badira hobekak eta okerragoak. Orduan, itzultzailearen lana xede hizkuntzan ahalik eta bertsiorik onena lortzea izango da, esku artean dauzkan ahalbide guztiak baliatuz. Eta uste dut ahal nuen guztia egin nuela nobela hori japonieraz jartzen; hori bai, momentu hartan ahal nuen guztia.

Uriberen bigarren nobelaren itzulpen prozesua oso bestelakoa izan zen. Jatorrizkoa argitaratu zenean, berehala irakurri nuen; euskaraz, noski, idazleak berak bidali baitzidan. Gero, gaztelaniara itzuli zenean ere irakurri nuen, baina, aurrekoan ez bezala, ez zitzaidan kontuan hartzekoa iruditu euskaratik itzultzeko orduan. Gaztelaniarako itzulpen horretan, egileak ez zuen eskurik sartzen, eta, batzuetan, jatorrizkoa irakurtzean zalantzarik sortu zitzaizkidan kontsultatu banuen ere, ez nuen argibide askorik aurkitu. Beraz, kasu horretan, euskarazkoa izan zen nire itzulpenaren iturburu testu bakarra. Hala ere, itzulitako testua zuzentzean, bai, baliatu nuen gaztelaniazkoa.

ELI: Orain arte, itzulgaiaren hautaketari eta itzulpen prozesuari buruz hitz egin dugu. Hel diezaiogun orain emaitzari, itzulpenari. Zer motatako edizioa da?

NAMI: Hemen —edo, behintzat, nire kasuan—, itzultzaileok badugu edizioaren xehetasunetan iritziak emateko aukera: hau da, izenburuarekin hasi, eta azalaren irudia, kontrazaleko testua, liburu gaineko zintan jartzeko promoziorako hitzak eta abar erabakitzeko. Beharbada, txikikeriak irudituko zaizkizue, baina oso garrantzitsuak dira elementu paratestual horiek, beste milaka libururen artean nabarmentzeko eta irakur-

leak harrapatzeko. Eta, gainera, liburuaren irudia ere baldintzatzen dute: itzulitako lana testuinguru jakin batean kokatzen dute, eta liburu-dendakoek zein irakurle askok irudi horren arabera erabaki ohi dute erosi ala ez.

Ahalik eta adibide argiena jartzearen, hor erabakitzen da, esaterako, liburuaren sailkapena, eta, ondorioz, liburu-dendetan izango duen kokapena. Nola sailkatuko da euskaraz idatzitako nobela bat beste hizkuntza batera itzulitakoan? Euskal literatura, espainiar/frantziar literatura, Europako literatura, edo *beste literaturak*? Literatura garaikide gisa sailkatuko da, ala historia, turismoa edo beste gairen batean? Posibilitate asko dago. Nire kasuan, *euskal* eta *literatura garaikide* izatea azpimarratu nuen, eta hori dudarik gabekoa irudituko zaizue beharbada, baina ez da hala, inondik ere, beste kultura batean.

Esan nahi dut, hemen, Japonian behintzat, *Euskal Herria* aipatu eta jendeak Espainiarekin lotzen duela berehala. Badirudi hori joera orokorra dela: esaterako, *Linguae Vasconum Primitiae*-ren japonierazko edizioa argitaratu zenean, argitaletxeak *Espainiako literatura eta historia* atalean sailkatu zuen liburua, itzultzaileen (euskararen ezagutza sakona zutenen eta euskaratik itzuli zutenen) protestak protesta. Baina sailkapen hori ez da posible ikuspegi orotatik, ezta? Txinan, entzun dudaren arabera, gaztelaniatik itzuli zuten *Mussche*; azalean, gaztelaniak agertzen zen izenburua, ez euskaraz, eta espainiar literaturaren nobedade bat balitz bezala aurkeztu zuten. Horrelako gauzak gertatzen dira, eta, baldintzak baldintza, itzultzaileak saiatu behar du itzulitako lana

xede kulturalan ahalik eta modu egokienean aurkez dadin.

Eta iruditzen zait horretan asko baldintzatzen duela itzultzailearen ikuspegiak. Nire uste apalean, gaztelaniaren bitartez euskal literaturara heltzeak gehien baldintzatzen duena horixe da: euskal literaturarekiko ikuspegia. Jakina, gaztelaniaz irakurrita (edo gaztelaniaren bitartez begiratuta), euskal literatura Espainiako literaturaren azpistemetako bat da, literatura katalanarekin eta galegoarekin batera. Eta *País Vasco*-k ez du esan nahi *Euskal Herria*, baizik eta *Euskal Autonomia Erkidegoa*. Hori erreferentzia geografiko gisa harturik, euskal literaturan ez da sartuko ez idazle nafarrik ez Iparraldekorik, edo, bestela, espainiar bihurtzen dira guzti-guztiak. Ikuspegi horrekin, iruditzen zait, euskal idazle bat euskaratik itzulita ere *euskaraz idazten duen Espainiako idazle* gisa geratuko dela xede kulturalan. Orduan, ez dakit zer alde dagoen euskaratik itzultzearen eta gaztelaniatik itzultzearen artean.

ELI: Bai, zuzeneko itzulpena desiragarriagoa dela esaten dugunean, hausnartu behariko genuke zein diren itzulpen-bide horren abantailak.

NAMI: Horixe da. Niretzat, behintzat, gaztelaniatik euskarara pasatu izanak ikuspegi aldaketa bat ekarri zuen. Eta uste dut beste ikuspegi bat zabalduko dela arestian aipatu dudan erreferentzia geografikoa alde batera utzi eta euskara ardatz izanez gero; hizkuntza hori estatu gabekoa izanda, gainera. Ez naiz iberiar ikerketen paradigmaren kontrako, baina ez dago ikuspegia Espainiako estatura edo Iberiar Penintsulara mugatu beharrik ere. Izan ere, munduan badira

beste hizkuntza eta literatura ugari, txikiak, gutxituak, *menor* edo dena delakoak, alderdi askotan nahiko antzekoak baina historia eta egoera desberdinetan aurkitzen direnak. Gainera, xede literatura eta kultura bakoitzak bere erreferentziak dituen literatur lan bat kanpotik jasotzerakoan, itzultzailea bera aurkituz eta eraikiz joan daiteke, nik uste, euskarazko literatur lan bat koka litekeen testuinguru lokala zein globala. Eta, horrela, uste dut itzulitako lanak proiektio zabalagoa izango duela beste jatorri batzuetako literatur lanen parean, soilik *euskal literatura* edo *euskaraz idatzitako Espainiako literatura* gisa katalogatuta baino. Esan gabe doa, itzulpen lan bat aurkeztean, kontestualizazioa izugarri garrantzitsua da.

Uriberen lanen harrera japonian

ELI: Testuinguruari buruz egin duzun hausnarketa hori oso interesgarria iruditzen zait. Zuk itzulpenak euskaratik egin dituzula ikusirik, zer testuingurutan aurkeztu zenituen?

NAMI: Uriberen lanetan, batez ere *BNB*-ren kasuan, uste dut argialetxearen profila eta liburua agertu zen bildumaren izaera izan zirela erabakigarrienak. Hakuishisa argialtxea ez da Japoniako handienetakoa, baina bai ospetsuenetakoa, eta oso ezaguna da hemengo irakurleen artean, batez ere literatura itzuliaren katalogoagatik eta itzulpenen kalitateagatik (Japoniako Gallimard esan ohi diogu). Japonieraz argitaratu ditu, besteak beste, W. G. Sebald, Natalia Ginzburg, Antonio Tabucchi... Hau da, Uriberen autore kuttunenatarikoak eta beraren

lanetan ere nabarmen eragiten dutenak. Eta japonierazko idazlerik onenetariko batzuk ere Hakusuisharen katalogoan daude, batez ere Toshiyuki Horie. Aipatutako atzerriko autore batzuekin eta Frantziako literatura-rekin lotura estua du Horiek; itzultzailea ere bada, eta saiakeraren eta narratibaren arteko genero anbiguo bat jorratzen du, han *autofikzio* gisa hartuko luketena beharbada, eta badu bokazio poetikoa.

Kontua da Uriberen lehenengo nobela irakurri eta Horieren lanetako baten antz handia hartu niola, eta hori gogoan itzuli nuela *BNB* japonierara. Eta, argitaratzera-koan, Horieren beraren gomendio hitzak lortu genituen, argialetxearen bitartez, liburu gaineko zintan jartzeko. Horrela, liburu atera orduko, jada osatuta zegoen erreferentzia sare bat; hemengo literatura itzuliaren zaleak berehala ohartuko ziren, nahiko argi baitzegoen zer motatako irakurleei zegoen zuzenduta. Hau da, esan nahi zuen aipatutako idazleak eta literatura mota hori interesatzen zaienei seguru gustatuko zitzaieela.

Beste alde batetik, *BNB* (eta, gero, baita *Mussche* ere) Hakusuishako «Ex Libris» izeneko bilduma batean agertu zen. Bilduma horrek munduko idazle berriak japonierara ekartzea du helburu, eta, orain arte, Denis Johnson, Roberto Bolaño, Atiq Rahimi, Miguel Syjuco, Su Tong, Colm Toibin, Alejandro Zambra, Olga Tokarczuk, Aleksandar Hemon, Wu Ming-yi eta Eduardo Halfon argitaratu ditu. Harrera ona izan du hemengo irakurlegoan, eta esango nuke erreferentziatzko bildumetako bat dela japonierara itzultitako literaturan. Eta Uriberen lana oso ongi egokitzen zitzaien bai argitale-

txearen ildoari bai bildumaren planteamenduari.

Bistan denez, orain arte aipatutako argitalpenaren testuinguru orokorra ez da bate-re *euskal* literaturarena (ezta Espainiakoarena ere). Baina idazlearen edo obraren *euskal* nortasuna argi eta garbi zehaztuta dago paratestuetan. Adibidez, liburuaren bizkarrean eta gaineko zintan, zera dio: «euskal literaturan agertutako idazle berri bat». Gero, kontrazalean zehazten da haren lehenengo nobela dela. Beraz, *euskal* izatea eta obraren *berritasuna* azpimarratzen dira hor. Kontrazaleko testuan, 15 lerrotan, informazio eta hitz gako pila bat sartu dira: Bilbotik hasi (Euskal Herrian, noski), eta hegazkineko bidaia, oroimena, familia, arrantzaleak eta itsasoarekin loturiko bizitza, Artetaren eta Picassoren *Guernica* (bide batez esanda, Gernika Euskal Herriko erreferentziarik indartsuenetakoa da), Gerra Zibila, iragana eta oraina, nobela baten idazketa prozesua, eta abar. Eta azpimarratzen da narratzailearen hegazkin bidaia bat ardatz duen nobela bat dela, hamaika istorio eta analogiaz josia, arrantzaleen sare bat legez.

Itzultzailearen hitz-atzean, azalpen sakonago bat eman nuen ezaugarri horiek nobelan dituzten funtzioez, bai eta liburuaren jatorrizko testuinguruari buruz ere. Euskal Herriaren, euskararen eta euskal literaturaren historia azaldu nuen, idazlearen biografiaren berri ere emanez, eta esanez azkenaldian kanporatzen hasi den literatura berri batetik agertu eta ibilbide bat egiten ari den idazle bat dela. Eta azpimarratu nuen, aldi berean, hor atzean dagoen jatorrizko testuinguru hori ezagutu gabe ere zalantzarik ez izateko liburu horretan barneratzeko,

idazlea bera bere mundua erakusten, irekitzen saiatzen baita, irakurleak barrura sartzera gonbidatuz. Azkenik, bi mapa pres-tatu eta txertatu genituen liburuaren lehen orrialdeetan, irakurleak orientatzeko. Bata, Ozeano Atlantikokoa, eta bestea, Euskal Herrikoa, Bilbotik New Yorkerako hegazkinaren ibilbidearekin batera, nobelan agertzen diren zenbait leku adierazita. Esango nuke, oro har, oso edizio zaindua dela, eta oso polita ere bai.

ELI: Edizioa mimo handiz zaintzeaz gain, liburuaren aurkezpena egiteko ere ahalegin handia egin zenuten.

NAMI: Bai, eta beste itzulpen lanetan normalean egiten den baino askoz gehiago, esango nuke. Edizioa prestatu eta gero, liburu-a promozionatzeko ordua iritsi zen. Eta idazlearen beraren bisita izan zen garrantzitsuena: Uribe Japoniara gonbidatu genuen, Etxepare Institutuaren diru laguntzari esker, eta ekitaldi batzuk antolatu genituen, Tokion eta Okinawan. Tokioko ekitaldietara jende asko hurbildu zen, kritikari eta idazle ezagun batzuekin antolatu baikenituen liburu aurkezpenak eta euskarazko errezitaldiak, baina Okinawakoa izan zen interesgarriena. Okinawa Japoniako hegoaldean kokatzen den uhartedia da, eta badaukate utxina-gutxi, ryukyuera edo okinawaera deituriko hizkuntza bat. Hiltzeko arriskuan dagoen hizkuntza gutxitu bat da, UNESCOren arabera, eta euskara baino askoz egoera okerragoan dago. Beraz, biziki interesatzen zaie euskarak eta euskal literaturak azken hamarkadetan izan duten aurrerapena. Topaketa bat antolatu genuen hango poeta batzuekin, eta sekulako harrera

izan genuen, Euskal Herrian izandako esperientziatik ikasi nahi baitzuten nola salbatu haien hizkuntza eta literatura. Oso hunkigarria izan zen.

Laburbilduz, *BNB*-k nahiko harrera ona jaso zuen hemengo irakurlearen zein kritikaren aldetik (erreseina eta aipamen asko agertu ziren egunkari eta aldizkari nagusietan), eta, horregatik, Uriberen bigarren nobela argitaratu zenean (*Mussche*), Haku-suishak berehala erabaki zuen itzulpena kaleratzea. Gero, *Mussche*-rekin egindakoa aurreko nobelarenaren jarraipen bat besterik ez da izan. Edizioa prestatzean, aurrekoan bezala, ahalik eta datu zehatzenak ematen saiatu ginen. Baina, egia esan, ez nengoen oso ziur: liburu horretan kontatzen den guztia (Espainiako Gerra Zibilean Bilbotik ihes egin zuten haurrak, Flandria Bigarren Mundu Gerran) oso urruna zen hemengo irakurleentzat. Banekien aurreko nobela gustatu zitzaienei oraingoa ere gustatuko zitzaie, baina ez nekien zenbat irakurle erakarriko zuen hortik kanpo. Baina, liburu-a argitaratu zenean, kontrakoa gertatu zen: berehala, erreseina ugari agertu ziren, aurrekoan baino are gehiago, eta oso positiboak, gainera; idazlea gonbidatuta antolatu genituen ekitaldiak ere arrakastatsuak izan ziren, berriz ere. Bide batez esanda, oraingoan, Tokion eta Kyoton antolatu genituen liburu-aurkezpenak, eta, gainera, euskaraz egin genituen ia guztiak, nik japonierara interpretatuta. Beharbada, hori izan zen alderik handiena aurrekoarekin konparatuta: aurreko bisitan, errezitaldiak euskaraz bai, baina hitzaldiak eta elkarrizketak gaztelaniaz egin genituen, artean ez bainuen den-dena euskaraz egiteko gaitasunik. Uste dut

promozio ekitaldietan euskara erabili izanak mesede egin ziola *Mussche*-ren harrerari ere.

Harira bueltatuz, dirudienez, Uriberen nobelan kontatzen ziren historia eta istorio ezezagunek jakin-mina piztu zioten irakurle askori. Eta bereziki harritu omen zituen liburu hori euskal idazle batek idatzi (euskaraz, hau da, hizkuntza ezezagun batean) eta nik euskaratik japonierara itzuli izanak. Eta, gainera, itzulpen saria etorri zen gero, eta horren eraginez liburua *deskubritu* dutenek bereziki erreparatu diote nire itzulpenari eta liburu hori *euskaratik itzulitako nobela bat* izateari. Hala ere, nik ez nuen espero euskaratik itzultzeak halako emaitza bat ekarriko zuenik, eta oraindik ere oso harrিতa nago.

ELI: Itzultzaile batentzat, berebiziko esperientzia izango da hori; eskertzekoa izango da halako harrera goxoa jasotzea irakurleengandik. Urruneko bi literatura gerturatzeko zuzeneko itzulpena erabiltzeak eragin positibo nabarmena du kasu horretan, eta zure ahalegin eta lan guztiari zentzua ematen dio horrek. Itzulpen prozesua ez ezik, zuk diozun moduan, aurkezpen eta promozio lana ere berebizikoa da literatur harremanak bisibilizatu eta sustatzeko.

NAMI: Egia esan, oraindik gertatutako guztia ongi asimilatu ezinean nago, oso esperientzia berezia izan da eta. Dena den, uste dut euskaratik itzultzen dugunok ongi pentsatu beharko dugula zergatik itzultzen dugun euskaratik eta ez gaztelaniatik (edo frantsesetik, kasuaren arabera), eta zer alde egongo den hor, itzulpen prozesuan ez ezik itzulpenaren emaitzan eta haren harreran ere. Nik I. B. Singer itzultzailearengandik ikasi nuen hemen jarrera hori, yiddishetik

(hau da, ez ingelesetik) itzultzen baitu. Aipatu bezala, ni hispanista naiz formakuntzaz, baina, azken urteotan, beste literatura batzuetako adituekin ibiltzen naiz batik bat, hainbat ekimen eta proiektu sortzen ari baita hizkuntza eta estatuen mugetatik haratago doazen ikerketak bultzatzeko. Hor, asko ikasten dut, eta ikuspegi aberasgarriagoak aurkitzen ditut euskal literaturaz eta itzulpengintzaz hausnartzeko, hispaniar edo ibe-riar ikasketetan baino.

Kanporako itzulpena

ELI: Azken urteetan, gero eta gehiago dugu euskaratik erdaretarako itzulpenen berri. Nolabait ere, hor ari zarete ibilbide bat egiten zenbait itzultzaile. Euskal Herriko eragileak ere ari dira kanporako norabide horren sustapena egiten. DSS2016k, Etxeparek eta EIZIEk *Itzultzaile Berriak* programa jarri dute abian 2016an, eta, horri esker, 8 itzultzaile izan ditugu Euskal Herrian euskara ikasten eta euskal kultura ezagutzen, gero euren herrialdeetan euskaratik literatura itzultzea sustatzeko. Zer iritzi duzu programa horren inguruan?

NAMI: Egia esan, arreta handiz jarraitu dut *Itzultzaile Berriak* programaren nondik norakoa. Asko pozten nau horrelako ekimen bat abian jarri izanak, eta, aitortuko dut, inbidia pixka bat ere sentitzen dut, ze, pentsa, ni euskal literatura ikasten hasi nintzenean ez zegoen horrelakorik... Pentsaezina zen itzultzaile kanpotar batek horrelako babesa izatea Euskal Herrian hizkuntza eta literatura ikasteko. Gainera, badute idazleekin eta

beste itzultzaile batzuekin lan egiteko aukera ere... Luxu bat da, benetan.

ELI: Mahai-inguru bat egin genuen, Gasteizen, sei hilabeteko egonaldia egin duten lau *itzultzaile berriekin*, eta argi ikusi genuen epe laburregia dela euskara nahikoa ikasi eta jatorrizko lanetik zuzenean itzulpena egiteko. Nola eman jarraipena egunen batean helburua lortzeko? Zer gomendio emango zenuke zuk?

NAMI: Bai, seguruenik, jarraipenarena izango da auzirik handiena. Noski, itzultzaileak trebatzea ez da sei hilabeteko kontua, eta Euskal Herrian egindako egonaldi hori gero etorriko den prozesu luze baten hasiera besterik ez da izango *itzultzaile berrientzat*: etxera bueltatu ostean, beren kabuz jarraitu beharko dute euskara ikasten, eta euskaratik itzultzen. Eta, hizkuntza ongi ikasteko, itzulpen lan bat egiteko, argitaratzeko, eta nolabaiteko emaitza lortzeko, denbora behar da. Gainera, izugarri lan handia egin behar da euskarazko literatura beste kultura batera eramateko, txikia eta ezezaguna den heinean; are gehiago, itzulpen lan bat kaleratu bakarrik ez, gero beste bat eta gehiago itzultzen jarraitzeko.... Prozesu horretan zehar, komeniko da nolabaiteko babesa ematea.

Adibidez, beharrezkoa iruditzen zait, itzultzaileen beren inplikazio handiaz gain, haien lan indibidualak sostengatzeko saretxo bat. Xede kulturalan, itzultzaileek berek aurkitu eta eraiki beharko lukete sare hori, lan eginez, euren lanekin bertako editoreak, kultur eragileak (kritikariak, idazleak, kazetariak...) eta batez ere irakurleak bereganatuz. Baina uste dut Euskal Herritik ere la-

guntza asko eman ahal izango diezuela, bai instituzionalki, eta bai pertsonalki.

Etxepare Institutuak dagoeneko betetzen du funtzio hori, itzulpenarako eta idazleek bidaia egiteko diru laguntzen bitartez. Eta, orain, *Itzultzaile Berriak* programa dela eta, esango nuke itzultzaileek ez ezik zeuek ere aukera ezin hobea duzuela haien bitartez beste kulturekiko harremanak estutzeko, euskal literaturaren itzulpenak zabalduz joan daitezten. Itzultzaileak behar-beharrezkoak dira bitarteko gisa, ez baitago itzulpenik itzultzailerik gabe; eta, aldi berean, zeuek ere informazio ugari jaso ahal izango duzue haien bitartez, hango literaturari buruz, itzulitako lanen harrerari buruz... Hortaz, iruditzen zait ongi zaindu beharko dela itzultzaile horiekiko harremana. Modu askotan egin liteke hori: itzulgaien hautaketan eta itzulpen prozesuan aholkuak emanez; liburukak eta beste material batzuk eskainiz; idazleak, kritikariak eta beste itzultzaile batzuk aurkeztuz, Euskal Herrira gonbidatuz eta mintegiak eta tailerrak antolatuz... Bistan denez, lan asko eskatzen du, baina, asmorik eta baliabiderik baldin badago, nik uste ez dagoela halakorik ez egiteko aitzakiarik.

ELI: Euskara ikastetik euskaratik itzultzerara urrats handi bat dagoela aipatu diguzu lehen, hizkuntza bera sakonki ikasi eta kultura barrutik ezagutu behar baitu itzultzaileak. Gaztelaniara itzulirik dagoen lan bat itzuli behar izanez gero, zer erabilera eman beharko lioke bertsio bakoitzari itzultzaileak? Lehentxeago aipatu diguzu *BNB*-ren itzulpenaren kasuan zuk zeuk egin zenituela hiru bertsioen arteko moldaketak, ahalik

eta emaitza egokiena sortzeko asmoz. Hor nabari daiteke gaztelaniazko itzulpenak ez direla gainerako erdaretako maila berean kokatzen. Idazleak ongi baino hobeki dakien hizkuntza bat izanik, gertutik jarrai dezake amaierako emaitza. Sarritan, itzulpen prozesuan aktiboki parte hartu ere bai, edo itzulpenaren ardurua guztia bere gain hartu, autoitzulpenen kasuan. Euskarazko eta gaztelaniazko bertsioak gertukoak izan daitezke, edo aldaketa nabarmenak jaso; hor, nolabait ere, kasuistika oso zabala izango da. Hortaz, nork erabaki zein bertsio itzuli? Zeinek beharko luke, zure iritziz, itzulpeneko erabiliko den iturburu testua?

NAMI: Nik uste dut itzultzaileak baduela eskubidea zer testutatik eta nola itzuli erabakitzeko, eta egokiena izango da azken erabakia berarena izatea, ez idazlearena, ez argitaletxearena. Azken finean, itzultzaileak inork baino hobeto ezagutuko ditu jatorrizko lana eta xede hizkuntza, aldi berean, eta, gainera, euskaratik itzuliko badu, euskara maila ere kontuan hartu beharko luke. Hori bai, euskarazko zein gaztelaniazko bertsioak ongi aztertu beharko ditu erabakia hartzeko, eta idazlearen asmoa ere errespetatu beharko da. Horiek guztiak kontuan harturik, itzultzaileak bi bertsio horien artean kokatuko luke bere burua, hor nonbait, bere erabakiaren arabera.

Eta, aldi berean, esan beharra dago euskarazko testua jatorrizkoa izanik ere ezin dugula gaztelaniara egindako itzulpena guztiz arbuiatu, arrazoi askorengatik, baita idazlea autoitzultzailea ez denean ere: Espainiako literatur sistema nagusi delako, gaztelaniazko bertsioa beste hizkuntza askotarako

itzulpenen iturburu testu bilakatzen delako, Espainian izandako harrerak pisua duela beste hizkuntzetara itzultzeko erabakietan... Edo, aipatu bezala, itzultzailearen beraren ezagutza eta hizkuntza gaitasunagatik: ze, jakina, kontuan hartuta gaztelaniaren bitartez hurbildu ohi gara euskal literaturara, hasieran, gaztelaniaz gehiago eta hobeto irakurtzen dugu guztiok, eta gaztelaniazko testuaren mende gaude, modu batean edo bestean. Gainera, pentsa, hizkuntza askotan ez daukagu euskarazko hitzak zuzenean kontsultatzeko hiztegiak ere, eta, hizkuntza gutxi horien artean ere, gaztelaniazkoak hobeak dira. Orduan, gaztelania beti hor dago, itzulpen prozesu osoan zehar. Gero, itzultzaile bakoitza euskararen ezagutza sakonduz joan ahala, aldatuz joango da dependentzia harreman hori. Baina, aldatuta ere, oso naturala da gaztelaniazkoa ere kontsultatzea itzulpen prozesuan, ongi asko ezagutzen dugun hizkuntza izaki; eta, itzultzaile eleaniztun garen neurrian, esango nuke guztiz zilegi dela eskura dauzkagun bertsio guztiak baliatzea.

ELI: Gaztelaniazko testuari, hortaz, garrantzia eman behar zaiola iradokitzen duzu. Euskaratik gaztelaniara gero eta lan gehiago itzultzen dela ikusirik, kontuan izatekoak dira zure hitzak.

NAMI: Bai. Nik uste, edonola ere, onartu behar dugula gaztelaniarako itzulpenaren garrantzia, baina orain arte aipatutako ñabardura guztiekin; hori ere azpimarratu nahi nuke. Eta iruditzen zait oso ongi zaindu beharko dela gaztelaniarako itzulpenen kalitatea; ez bakarrik hizkuntza horretatik egingo diren zeharkako itzulpenei begira,

baizik eta baita euskaratiko itzulpen zuzenaren euskarri gisa ere, zuzeneko itzulpena benetan sustatu eta zabaldu nahi bada. Nik, behintzat, ez dut beste modurik ikusten.

ELI: Bada arriskurik *iturburu testu* bihurtzekoa gaztelaniazkoa, *testu lagungarri* izan ordez?

NAMI: Nik uste itzultzaileak, behin euskara ongi ikasiz gero, beti hartuko duela euskarazkoa iturburu testu gisa, euskara ikasteak berak hainbeste dedikazio eta inplikazio pertsonal eskatzen duelako. Horretaz ia ziur nago, baina aipatu duzun arriskua, noski, egon badago, batez ere euskaratik itzultzen hasi direnentzat (nik ere izan nuen nire lehenengo itzulpenean, hain zuzen ere). Horregatik da hain garrantzitsua itzultzaileak berak ongi hausnartzea zergatik itzultzen duen euskaratik eta ez gaztelaniatik. Eta, gaztelaniazko testua modu batean edo bestean erabiltzea erabakitzen duenean ere, uste dut itzultzaileak ez duela ahaztu behar bertsio hori ez dela iturburua, euskarri baizik, eta jatorrizkoa euskarazkoa dela beti.

ELI: Sei hilabeteko egonaldia egin duten lau itzultzaile berrien bisita izan genuen 2016ko maiatzean Letren Fakultatean, UPV/EHUn. Han, itzultzaileek euren eskarmentuari buruz hitz egin ziguten, bai eta programan parte hartzeko eginiko erabakia-ri eta egonaldiari buruz ere. Egonaldi luzea egin duten lau itzultzaile horiek itzulpen proiektu bana aurkeztu behar izan zuten programan parte hartzeko. Bik Bernardo Atxagaren lan bat itzultzea zuten helburu; beste batek, Kirmen Uriberena, eta laugarrenak, Arantxa Urretabizkaiaren bi liburu.

Mahai-inguru hartan, honako galdera hau aterata zen: zergatik hautatu zituzten euskal literaturako *izen potoloak* itzulpen proiektua aurkezterakoan, ea ez al dauden izen horiek jada itzulirik, ea zerk bultzatu zituen aukuraketa egitean. Noski, eskuragarritasuna da lehenengo erantzuna: euskararik ez dakien xede hizkuntzako batek gaztelaniara jada itzulirik dagoen lan bat hautatuko du; gaztelaniara itzulia eta arrakasta minimo bat izan duen lana, gainera. Nola iritsi, bestela, haren eskuetara?

NAMI: Bai, horrela gertatzen da, eta bada-ki ondo baino hobeto, niri ere batek baino gehiagok galdetu baitit zergatik itzuli Kirmen Uribe eta ez beste autorerik. Eta, nire hurrengo itzulpena Atxagaren nobela bat izango denez, ziur nago aurrerantzean ere galdera bera egingo didatela behin eta berri-ri.

Nik galdera hori egiten didatenei erantzuten diet bide bat egiten saiatzen ari naizela suertatu zaidan egoera jakin batean, baldintza jakin batzuekin, eta ahal dudan moduan, ahalik eta modu onenean egiten ere saiatzen ari naizela, pausoz pauso. Gainera, kontuan hartu bide honetan hasi berria naizela... Ezinezkoa da nahi duzun (eta besteek nahi duten) guztia berehala itzultzea. Itzulpen lan bat ateratzeko, denbora behar da; bai noski itzultzeko, baina baita beste hamaika gauza egiteko ere: argialetxeekin eta editoreekin negoziatzeko, liburuari behar bezalako itxura emateko, kaleratzeko, promozioan parte hartzeko, argitaratutako lanak nolabaiteko harrera jasotzeko, bai eta harrera hori aztertzeko ere, beste itzulpen bat eginez gero kontuan hartzeko. Lehena-

go ere esan bezala, epe luzerako proiektu bat da, eta ahalik eta egokien bideratzen saiatzen ari naiz. Beraz, esango nieke itxaroteko, hamar edo hogeit hamar geroago liburu itzulien katalogo zabalago bat izango dudala, bide honetan jarraitzen uzten badidate.

Eta itzulgaiak aukeratzea ez da eskuragarritasun kontua bakarrik. Niri, behintzat, iruditzen zait Atxagaren lanek (batez ere Obabako ziklokoek) eta Uriberenek badutela irakurleekin komunikatzeko gaitasun handia. Gainera, idazle horiek erreferentzia asko kontuan harturik idazten dute, bakoitzak bere moduan. Orduan, errazago gertatzen zaigu haien lanak itzultzea eta beste kultura batean aurkeztea. Eta, idazle horien lanek irakurleak harrapatu eta euskal literaturarekiko jakin-mina sortzen badute, gero errazago egingo zaigu beste idazle batzuk ere aurkeztea. Nik, gutxienez, horrela ikusten dut; hori bai, gaztelaniaren eragina alde batera utzita, hori arazo larri samarra baita ikuspegi guztietatik.

Ikertzea / Itzultzea

ELI: Itzultzaile izateaz gain, ikertzaile ere bazara. Hain zuzen ere, Bernardo Atxagaren lanari buruzko tesia ari zara idazten. Azalduko al zeniguke zer ari zaren aztertzen zehazki?

NAMI: Lehenago aipatu bezala, hasieran, bereziki interesatzen zitzaidan Atxagaren autoitzulpengintza, eta haren testuak bi hizkuntzetan konparatuz aztertzen hasi nintzen. Gainera, metodo horrek euskarazko testura gero eta gehiago hurbiltzen lagundu zidan. Baina, halako batean, iruditu zitzaiz-

dan zerbait gaizki zegoela nire planteamenduan. Jakina, metodo horrekin, 1989tik aurrera gaztelaniara itzultitako Atxagaren lan asko azter zitezkeen, baina, haren ibilbide osoa kontuan hartuta, konturatu nintzen gauza garrantzitsu batzuk kanpoan geratuko zirela: batez ere, 1970eko hamarkadatik hona euskal idazle gisa aurre egin behar izan dien auzietako asko; euskal literaturak aldaketa sakona jasan duen garai erabakigarri horretan, gainera.

Hori dela eta, nire planteamendua pixka bat moldatu nuen, eta, autoitzulpenaren orde, euskarazko sorkuntza ardatz jartzea proposatu nion neure buruari, baina beti idazleak gaztelaniarekin duen harremana kontuan harturik. Izan ere, nire iritziz, horixe da hizkuntza txiki bateko sorkuntzaren ezaugarriarik handienetakoa: hizkuntza nagusi(ar)ekiko harreman diglosikoa. Eta horixe izan da, baita ere, Atxagak euskal literatur munduan agertu zenetik behin eta berriz aldarrikatu duena: euskal idazleak, idazle elebidun izanik, beti kontuan eduki behar duela beste hizkuntza (gaztelania, beraren kasuan), eta bi hizkuntzen ezagutzatik ahalik eta onura handiena atera behar duela bere lanak garatzeko. Baina argi dago, aldi berean, hainbat arazo sortu zaizkiola bere sorkuntzan eta haren inguruan, bere burua bi hizkuntzen artean kokatzeagatik. Beraz, nire asmoa da Atxagaren jarrera hori kontuan harturik Atxagaren beraren sorkuntza lanen bilakaera aztertzea, eta ikuspegi horretatik ari naiz haren lanak berrirakurtzen, bai euskaraz, bai gaztelaniaz. Batez ere, Obaban kokaturiko lanak —*Bi anai*, *Obabakoak* eta *Soinujolearen semea*— eta Pott bandako garaitik azkenaldira arte bere lanei buruz eta

euskaraz literatura egiteari buruz idatzitako testuak hartzen ditut kontuan. Azken urteotan, gaztelaniarako itzulpenak gero eta gehiago agertu eta idazle gero eta gehiago inplikatzeko direnez, iruditzen zait Atxagaren ibilbideak eta haren hausnarketek zer pentsatu handia ematen digutela.

ELI: Ikertzaile/itzultzaile aritu zara azken urteetan. Itzulpengintzari begiratzeko bi ikuspegi. Fazeta bakoitzak lagunduko du bestean, ezta? Itzultzaile larruan jarrita, zertan nabaritzen duzu ikertzailearen begirada? Eta, alderantziz, zer eragin du itzultzaile aritu izanak ikerkuntzan?

NAMI: Bada, esan beharra daukat niretzat ikerketa eta itzulpengintza estu-estu lotuta daudela. Alde batetik, hasieran, bazegoen itzulpen bat (*Obabakoak*-en japonierazko edizioa, gaztelaniatik itzulia), eta itzulpen horrek bultzatu ninduen euskal literatura ikertzera. Esango nuke antzeko zerbait gertatzen dela beti; gainera, leku askotan. Beraz, zentzu horretan ere oso garrantzitsua iruditzen zait euskal literatura beste hizkuntzetara itzultzea, euskal literaturaren ikerketak bultzatzen baititu.

Bestetik, itzulpengintza nire ikerketen zutabe nagusietako bat ere bada, ez bakarrik aztertzen dudana autorea autoitzultzailea delako, baizik eta ezinezkoa delako, batez ere kanpoko irakurle eta ikertzaileontzat, Atxagaren lanak gaztelaniazko bertsioak kontuan izan gabe irakurtzea. Eta euskaratik lan egiten dugun itzultzaileoi ere gauza bera gertatzen zaigu, jada esana dugun bezala.

Beharbada, halako kontuak argiago ikusten ditut ezagutza bikoitza daukadalako: ikertzaile gisa eta itzultzaile gisa. Eta,

gainera, ongi baino hobeki jakingo duzun bezala, mundu akademikoan oso ohikoa da hizkuntza batean baino gehiagotan lan egitea: batez ere atzerriko literatura ikertzen dugunon artean, eta, zure hizkuntza hizkuntza nagusietako bat ez denean, are gehiago. Nire kasuan, nire hizkuntza (japoniera) ez da munduko handienetakoa; alderantziz, oso periferikoa da; eta ikerketarako hizkuntza nagusia (euskara) are marjinalagoa da. Baina, inguruko beste hizkuntzekiko harremanetan, hegemonikoa ere bada japoniera (ainuerarekiko eta ryukyuerarekiko, edo, gerra aurreko garaian, koreera, txinera eta beste hizkuntza asiarrekiko...), gaztelania galegoarekiko, katalanarekiko eta euskarekiko harremanetan den bezala. Orduan, hizkuntzak begiratzeko dudana modua ere gero eta aniztunagoa da, ikerkuntzan eta itzulpengintzan jardun ahala. Eta nabaritzen dut horrela lortutako ikuspegiak asko eragiten duela, bai nire ikerketetan, bai itzulpenetan. Nik, behintzat, ezin dut bata bestetik bereizi, guztiz lotuta daude eta.

ELI: Zure ikuspegia oso aberasgarria iruditzen zait itzulpen ikasketetarako. Lehenago aipatu dugun moduan, hizkuntza nagusiren bat tarteko ez bada, zaila izaten da nolabaiteko oihartzunik izatea diziplinaren barnean.

NAMI: Bai, horixe gertatzen da, eta hori bada beste arazo larri bat: hizkuntza nagusi gutxi batzuetan oinarrituta garatua da diziplina bera. Hori normaltzat jotzen da, baina gu bezalako ikertzaileok bi norabidetan lan egin beharrean gaude: alde batetik, hizkuntza nagusiren baten bitartez gure ikerketen emaitza zabaltzen saiatuz, eta, bestetik, beste hizkuntzetan lortutako ezagutza gure

hizkuntzara ekarriz. Lan bikoitza edo hirukoitza izaten da, eta asko kostatzen da, bai denbora aldetik, bai esfortzu aldetik, baina uste dut norbaitek egin beharreko zerbait dela eta merezi duela. Eta espero dut aurrerantzean bertakoen eta kanpokoek arteko hartu-emanak zabalduz joatea, euskal literaturaren ikerkuntzan zein itzulpengintzan. Iruditzen zait emaitza emankorragoa atara dezakegula horrela, elkarlanean.

ELI: Guztiz bat egiten dut hausnarketa horrekin, Nami. Eta hausnarketa teoriko horiekin amaitu beharko dugu honako elkarrizketa hau. Badakit une hauetan sariaren osteko zereginetan guztiz murgilduta zabilzala, denbora handirik gabe, eta hala ere gurekin partekatu nahi izan duzula zure eskarmentuaren inguruko gogoeta. Eskerrik beroenak eman nahi dizkizut eginiko galderak erantzuteko egin duzun ahaleginagatik. Plazer hutsa izan da!

Resumen

En abril de 2016 Nami Kaneko fue galardonada con el Premio a la Mejor Traducción de Japón, gracias a la traducción al japonés de la novela *Mussche (Lo que mueve el mundo)* de Kirmen Uribe. Es una grata noticia que una obra traducida directamente del euskera al japonés reciba un premio de tal envergadura, por lo que hemos entrevistado a su traductora. Nami nos ha contado su experiencia de cómo y por qué comenzó a estudiar euskera, y también hemos tenido la oportunidad de conocer su trayectoria profesional como traductora del euskera al japonés. Aparte de ello, también hemos tratado temas interesantes como la literatura japonesa, las relaciones literarias entre las culturas vasca y japonesa, la traducción desde el euskera y su promoción y difusión.

Résumé

Au mois d'avril 2016, Nami Kaneko a reçu le Prix à la Meilleure Traduction, décerné au Japon, pour sa version japonaise du roman *Mussche* de l'écrivain basque Kirmen Uribe. Le fait qu'une œuvre traduite directement de l'euskara au japonais reçoive un prix d'une telle importance est une très bonne nouvelle, aussi avons-nous interviewé la traductrice. Nami nous a fait part des raisons qui l'ont poussée à apprendre l'euskara et de son expérience dans l'apprentissage de cette langue. Nous avons pu connaître également son parcours professionnel en tant que traductrice de l'euskara au japonais. Cet entretien nous a permis, en outre, de parler de sujets intéressants tels que la littérature de ce pays, les rapports littéraires entre les cultures basque et japonaise, la traduction à partir de l'euskara, sa promotion et sa diffusion.

Abstract

In April of 2016, Nami Kaneko was awarded the Japanese Prize for Best Translation for her translation into Japanese of Kirmen Uribe's novel *Mussche (What Makes the World Go Around)*. It is wonderful to know that a work translated directly from Basque into Japanese has received such a significant award, and we sought an interview with the translator. Nami told us about how and why she began to study Basque, and shared the story of her professional development as a Basque-Japanese translator. Additionally, we discussed interesting topics such as Japanese literature, the literary interchange between the Basque and Japanese cultures, and translation from Basque and its promotion.